

kânını sağlayan bir güç" şeklinde tarif eden İbn Haldûn, Zuhurf süresinin 32. âyetini de delil göstererek sosyal hayatta farklı mertebelerde mevki ve makamların bulunmasını, gayesi insan türünün idâmesi olan ilâhî bir kanun şeklinde görmüştür. İbn Haldûn'a göre bu kanun uyarınca mevki sahibi adalet ölçüleri içinde, şer'î ve siyasî hükümlere göre izin, yasak, zorlama gibi değişik tasarruflarıyla fertleri sosyal dayanışmaya sevkeder; faydalı işlere yöneltme, zararlı olanlardan uzaklaştırma çabası gösterir (*Mukaddime*, II, 919-925).

Klasik ahlâk kitaplarında mevki ve makamı insanların yararına kullanma çabası "câhı bezletmek" deymiyle ifade edilir ve bu çabayı gösterenler cömertlerin en şerefli sayılır (meselâ bk. Mâverîdî, s. 32-32; İbn Haldûn, II, 923).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "cvh" md.; *Tâcû'l-ʿarûs*, "câh" md.; Buhârî, "Aḥkâm", 5, 6, 7; "Eymân", 1; Nesâî, "Bîʿat", 39; Hâris el-Muhâsibî, *er-Riʿâye li-ḥukūkullâh* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1405/1985, s. 273-275; a.mlf., *el-Veşâyâ*, Beyrut 1406/1986, s. 246-247; *Kütû'l-kulûb*, I, 266-267; Mâverîdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, Beyrut 1397/1978, s. 321-322; Hücvîrî, *Keşfü'l-maḥcûb*, Beyrut 1980, s. 260-261, 269; Gazzâlî, *İḥyâʾ*, III, 274-293; Fahreddin er-Râzî, *Kitâbü'n-Nefs ve'r-rûḥ* (nşr. M. S. Hasan el-Ma'sûmî), Tahran 1364 hş., s. 127-157; Kâşânî, *el-Hakâyik fî meḥâsini'l-aḥlâk* (nşr. Seyyid İbrâhim el-Meyâncî), Beyrut 1399/1979, s. 119-128; İbn Haldûn, *Mukaddime*, I, 351-354; II, 883, 919-925; Hâdimî, *el-Berîka*, İstanbul 1318, II, 64-69, 123-124.

MUSTAFA ÇAĞRICI

CAHD

(الجحد)

İtikadî hükümleri

kısmen veya tamamen bile inkâr etmek anlamında kullanılan bir terim.

Cahd sözlükte "bir şeyi bildiği halde kabullenmeyerek inkâr etmek" mânasına gelir. Bu inkâr, doğruluğu kalben tasdik edilen bir hükmün yanlış olduğunu ileri sürmek şeklinde olabileceği gibi yanlış bilinen bir hususun doğru olduğunu iddia etmek şeklinde de olabilir. Hangi şekilde olursa olsun netice itibarıyla cahd insanın realiteye uygun olan, yani duyuların ve aklın verilerine dayanan kesin hükmün aksini savunarak kasten gerçeğe karşı tavır alması ve onu kabullenmekten kaçınmasıdır. Cahd ile inkâr ve küfür kelimeleri arasında anlam benzerliği bulunmakla beraber bazı farklar da

vardır. İnkâr, bilgisizliğin sonucu olarak bir hükmü tasdik ve itiraf etmemek, cahd ise bilerek ve inat göstererek gerçeği kabullenmemektir. Küfür de ister bilerek ister bilmeyerek olsun inkârın her türüne verilen genel bir addır.

Kur'an-ı Kerim'de on iki yerde tekarlanan cahd, bir âyetle "ilâhî nimete karşı gösterilen nankörlük" (en-Nahl 16/71), diğerlerinde ise "Allah'ın âyetlerini bile bile görmemezlikten gelmek" anlamını ifade etmektedir. "Allah'ın âyetleri" vahiy ürünü olan Kur'an mânasına alındığı gibi Allah'ın varlığına, birliğine, eşsiz kudretine delâlet eden nesneler ve tabiat olayları, ayrıca nübüvvetin gerçekliğini belgeleyen mucizeler anlamında da kullanılmıştır. Bu âyetlerin söz konusu ettiği inkârcılar ahidini bozan, fesat çıkarıcı, kâfir, zâlim ve nankör kimseler diye vasıflandırılır (bk. M. F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, "çhd" md.). Cahd muhtelif hadislerde de aynı mânalarla birlikte "hukukî ve ahlâkî bir hükmü bile bile inkâr etmek" anlamında da kullanılmıştır (bk. Wensinck, *Mu'cem*, "çhd" md.).

Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i kitab'ın, özellikle yahudilerin son peygamberin geleceğinden haberdar oldukları ve Hz. Muhammed'in hak peygamber olduğunu bildikleri halde onu inkâr ettikleri haber verilir (msl. bk. el-Bakara 2/146). Bu gerçeği belirtmek amacıyla olmalıdır ki bazı İslâmî eserlerde yahudilerden **cuḥūd** (câhidin [inkârcı] çoğulu) diye söz edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cevherî, *eş-Şihâh*, "cahd" md.; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "çhd" md.; *Lisânü'l-ʿArab*, "çhd" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, "cahd" md.; Mustafavî, *et-Taḥkîk*, "çhd" md.; Wensinck, *Mu'cem*, "çhd" md.; M. F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, "çhd" md.; *Kâmus Tercümesi*, "cahd" md.; Muhammed İsmâil İbrâhim, *Mu'cemü'l-elfâz ve'l-a'lâmî'l-kurʾâniyye*, Kahire, ts. (Dârü'l-Fikri'l-Arabî), "cahd" md.; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtḥu'l-gayb*, III, 200; XII, 205; XVIII, 15; Kurtubî, *el-Câmiʿ*, IX, 54; Henrico Lammens el-Yesûî, *Ferâʾidü'l-luḡa fî'l-furûk*, Beyrut 1889, I, 54; Muhammed Tâhir b. Âşûr, *Tefstrü't-tahrîr ve't-tenvîr*, Tunus 1984, XII, 105.

A. SAİM KILAVUZ

CAHEN, Claude

(1909-1991)

Fransız şarkiyatçısı.

çe - Arapça bölümünden mezun oldu. 1932'de tarih öğretmenliği imtihanını kazanarak Amiens, Rouen ve Paris'te görev yaptı ve araştırma faaliyetlerinde bulundu. 1936-1937 yıllarını Türkiye'de geçirdi. 1940'ta *La Syrie du Nord à l'époque des Croisades* adlı teziyle doktor unvanını aldı. II. Dünya Savaşı süresince beş yıl tutuklu kaldı. 1945-1959 yıllarında Strasbourg Üniversitesi'nde, daha sonra da kariyerini tamamladığı Sorbonne Üniversitesi'nde (1959-1979) öğretim üyeliği yaptı. 1973'ten itibaren Académie des Inscriptions et Belles-Lettres'in üyesi ve Société Asiatique'in başkanı olan Cahen, Légion d'Honneur nişanı sahibi idi. 18 Kasım 1991 tarihinde Savignysur-Orge'de öldü.

Cahen Ortadoğu'nun Ortaçağ tarihi alanında uzmandı. Belgeleri aslından inceleyebilmek için gerekli olan dilleri iyi bildiğinden vergiler, hukuk ve ticaret hayatı gibi çok geniş bir sahada dikkat çekici araştırmalarda bulundu. Anadolu, Suriye ve Mısır'ın idarî kurumları, ekonomik hayatı ve sosyal yapıları üzerinde derinliğine incelemeler yaptı. Anadolu'nun Selçuklu ve Beylikler devirleriyle ilgili kitap ve makaleler yazdı; İslâm, Batı ve Bizans kaynaklarını mukayese ederek Haçlı seferleri tarihine yeni bir anlayışla yaklaştı.

Eserleri. 1. *Leçons d'histoire musulmane: VIIIe - XIe s.* (Paris 1957-61). 2. *Mouvements populaires et autonomismes urbains dans l'Asie musulmane du Moyen-Age* (Leiden 1959). 3. *Preotoman Turkey: A General Survey of the Material and Spiritual Culture and History Circa 1071-1330* (Londres 1968; *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler* [trc. Yıldız Moran], İstanbul 1979; gözden geçirilmiş ilâveli Fransızca neşri: *La Turquie pré-ottomane*, İstanbul-Paris 1988). 4. *Islam des origines de but de l'empire ottoman* (Paris 1970; *İslamiyet. Doğuştan Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar* [trc. Esat Nermi Erendor], İstanbul 1990). 5. *Introduction à l'histoire de l'Orient musulman médiéval (VII-XVe s.): Méthodologie et éléments de bibliographie* (Paris 1982). 6. *Orient et Occident au temps des Croisades* (Paris 1983).

K. M. Setton tarafından yayımlanan *A History of the Crusades* (Philadelphia 1958-1961) adlı eserin I ve II. ciltlerindeki Selçuklular'la ilgili bölümleri ve P. M. Holt, A. K. S. Lambton, B. Lewis'in neşret-

tikleri *Cambridge History of Islam*'ın (Cambridge 1970) II. cildindeki ekonomi, toplum ve kurumlarla ilgili bölümü de Cahen yazmıştır. Ayrıca *l'Encyclopédie de l'Islam*'da ve *Revue Historique*, *Le Moyen Age*, *Journal Asiatique*, *Bulletin de l'Institut Français d'Etudes Orientales de Damas*, *Studia Islamica Byzantion*, *Turcica* gibi dergilerde çok sayıda makalesi yayımlanmıştır. Makalelerinin büyük bir kısmı *Turcobyzantina et Oriens christianus* (Londres 1974), *Les peuples musulmans dans l'histoire médiévale* (Damas 1977) ve *Makhzûmiyyat, études sur l'histoire économique et financière de l'Égypte médiévale*'de (Leiden 1977) toplanmış, bazıları da Türkçe'ye çevrilmiştir: "XIII. Asır Ortalarında Cezire" (trc. Neşet Çağatay, *AÜİFD*, II/4 [1953], s. 93-106); "İslâm Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı" (trc. Zeynep Kerman, *TM*, 17 [İstanbul 1972], s. 77-100); "Baba İshak, Baba İlyas, Hacı Bektaş ve Diğerleri" (trc. İsmet Kayaoğlu, *AÜİFD*, XVIII [1972], s. 193-202); "Selçuklu Devri Tarih Yazıcılığı" (trc. İsmet Kayaoğlu-Mehmed Dağ, *AÜİF İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, II/2 [1975], s. 175-198); "Osmanlılardan Önce Anadolu'da Şiilik Problemi" (trc. Sabri Hizmetli, a.e., V [1982], s. 305-319); "İlk Ahiler Hakkında" (trc. Mürsel Öztürk, *TTK Belleten*, L/197 [1986], s. 591-601); "İslâm ve Haçlılar" (trc. İsmet Kayaoğlu, a.e., LI/200 [1987], s. 1045-1051); "Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi" (trc. Yaşar Yücel — Bahaeddin Yediylidiz, a.e., LI/201 [1988], s. 1375-1431).

BİBLİYOGRAFYA:

C. Cahen, *İslamiyet. Doğuşundan Osmanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar* (trc. Esat Nermi Erendor), İstanbul 1990, s. 7; Necib el-Akiki, *el-Müşteşrikûn*, Kahire 1964, I, 342-346; "Claude Cahen", *Mesa Newsletter*, IV/2, Arizona 1982, s. 7; J. C. Garcin, "Sur Claude Cahen", *Revue de monde musulman et de la Méditerranée*, sy. 59/60 (1991).

MICHEL BALIVET

CÂHİDİ AHMED EFENDİ

(ö. 1070/1659-60)

Halvetiyye-Uşşâkiyye tarikatının
Câhidiyye kolunun kurucusu,
mutasavvıf-şair.

Edirne'de doğdu. Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Asıl adı Ahmed, mahlası Câhidî'dir. *Kitâbü'n-Nasîha* adlı eserinden Rumelili bir aileden geldiği ve babasının adının Muhammed olduğu anlaşılmaktadır. Kaynakların tasavvufa

intisabından sonraki dönemine ilişkin verdiği bilgiler çelişkilidir. Sâdık Vîcdânî onu Eğrikapı Savaklar Dergâhı şeyhi ve Uşşâkiyye'nin Cemâliyye şubesinin kurucusu Cemâleddin Edirnevî'nin müridi olarak göstermişse de (*Tomar - Halvetiyye*, s. 110) bu bilgi doğru değildir. Zira Câhidî 1070'te (1659-60), Cemâleddin ise 1164'te (1751) vefat etmiştir. Bu yanlışlık sonraki yayınlarda da sürdürülmüştür (Bayrı, s. 874; *TDEA*, II, 6). Öte yandan Hüseyin Vassâf ve Sadeddin Nüzhet Ergun, Ayvansarayî'nin tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde iken (TY, nr. 2466) bugün kaybolan *Ter-cüme-i Meşâyih* adlı eserine dayanarak Câhidî'nin Bosnalı Şeyh Hasan Kâimî Efendi'ye (ö. 1091/1680) intisap ettiğini ve ondan hilâfet aldığını söylerler. Câhidî'den yirmi yıl sonra vefat eden Kâimî, Öziceli Muslihuddin Efendi'nin (ö. 1052/1642) müridi olup onun da şeyhi Sofyalı Bâlî Efendi'dir. Kaynaklarda Kâimî'nin Uşşâki olduğu gösteren bir işaret bulunmadığına göre onun Câhidî'nin şeyhi olması şüphelidir.

Câhidî Ahmed Efendi muhtemelen Edirne'de bir Halvetî-Uşşâki şeyhinden hilâfet aldıktan sonra Çanakkale'ye giderek Kilitbahir'de kurduğu tekkesinde irşad faaliyetinde bulunmuştur. Ölümüne "istirâhat" (1070) kelimesi tarih düşürülmüştür. Halk arasında yanlışlıkla "Câhide Sultan" diye anılan Câhidî'nin türbesi Çanakkale'nin önemli ziyaret yerlerinden olup yine aynı adla anılan mescidin ön tarafında yer almaktadır.

Câhidî Ahmed Efendi'ye nisbet edilen Câhidiyye tarikatı, şeyhin vefatından sonra oğlu Abdüllatif Efendi tarafından sürdürülmüştür. Tarikatın XVIII. yüzyılda Çanakkale, Bursa ve Edirne çevresinde yaygın olduğu, ancak İstanbul'a ulaşmadığı anlaşılmaktadır. Halifelerinden Muslihuddin Karamânî, Uşşâkiyye'nin Muslihiyye şubesinin kurucusudur (Harîrîzâde, II, 292^b). Bir başka halifesi olan Şeyh Ali Efendi'nin müridi Bursalı Şeyh Muhyiddin Efendi (ö. 1091/1680), Câhidiyye tarikatını Bursa'da kurduğu Üçkozlar Dergâhı'nda temsil etmiş (Şeyhî, I, 576), bu dergâh son dönemlere kadar faaliyetini sürdürmüştür.

Hüseyin Vassâf'ın, Çanakkale'de uzun yıllar Kılâ'-ı Müstahkeme teşkilâtında görev yapan Seyyid Paşa'dan aktardığı tarikatla ilgili bilgilere göre Câhidiyye mensupları XIX. yüzyılın başlarından itibaren Câhidî'nin takip ettiği Sünnî çiz-

giden uzaklaşarak Bektaşîleşmişler ve sayıları giderek azalmıştır. XX. yüzyılın başlarında Câhidiyye'nin tamamen ortadan kalktığı anlaşılmaktadır (*Sefîne*, IV, 253).

Eserleri. 1. *Divan*. Yunus Emre'yi takip eden mutasavvıf halk şairlerinden olan Câhidî'nin divanı, çoğu hece vezniyle yazılmış 100 kadar gazel-ilâhî tarzında şiirden meydana gelir. Vezin ve kafiyeğe önem vermeksizin duygu ve düşüncelerini ifade eden şairin, "Bir değirmendir bu dünya öğütür bir gün bizi" mısraını ihtiva eden meşhur şiiri, evic ve acem makamlarında ilâhî olarak bes-telenmiştir. Çağdaş şair ve yazarlardan Cahit Zarifoğlu (ö. 1987), fikrî yazı ve denemelerini derlediği eserine Câhidî'den ilham alarak *Bir Değirmendir Bu Dünya* (İstanbul 1985) adını vermiştir. Divanın yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Hasan Hüsnü Paşa, nr. 796). M. Halid Bayrı eserin kendisinde de bir nüshası olduğunu söyler. 2. *Kitâbü'n-Nasîha*. Tasavvufa ilgili genel bilgileri, sülûk âdâb ve erkânını, müellifin çeşitli sözlerini ihtiva eden eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde iki nüshası bulunmaktadır (İbrâhim Efendi, nr. 350; Yazma Bağışlar, nr. 2141).

Câhidî Ahmed Efendi Camii ve Türbesi - Kilitbahir / Çanakkale

